

DEKALOG DIJALOGA

Osnovna pravila međureligijskog, međuideološkog dijaloga

LEONARD SWIDLER

Tekst koji je pred vama je „klasična“ verzija *Dekaloga dijaloga*, odnosno *Deset zapovesti dijaloga*, koji je nastao pre nego i sam pojam **duboki-dijalog** (deep-dialogue). Ova verzija se fokusira na „Dijalog u glavi“: prva verzija o četiri glavna pravila je objavljena kao „Osnovna pravila međureligijskog dijaloga“ u časopisu *Journal of Ecumenical Studies* 15, 3 (Leto, 1978), str. 413f; a kasnije proširen u „Dekalog dijaloga: pravila međureligijskog dijaloga“, *Journal of Ecumenical Studies* 20, 1 (Zima, 1983), str. 1-4; a od 1984. godine nosi naslov „Dekalog dijaloga: pravila međureligijskog, međuideološkog dijaloga“. Do sada je objavljen u najmanje 39 publikacija i na najmanje 9 različitih jezika. Ovi zdravorazumski uputi se zovu „Dekalog dijaloga“ iz jednostavnih pedagoških razloga: bar će Jevreji, Hrišćani i Muslimani lako prepoznati i setiti se Božjih zapovesti, Dekaloga, pa još i na engleskom oba pojma imaju počinju istim slovom D... D što dodatno olakšava prepoznavanje.

Dijalog je razgovor između dve ili više osoba koje imaju različite poglede u odnosu na predmet razgovora, čije je primarna svrha da svi učesnici uče jedni od drugih da bi se i sami promenili i napredovali. Ova definicija dijaloga otelotvoljuje i prvu zapovest dijaloga.

U prošlosti, religijsko – ideološka sfera je bila mesto gde smo se nalazili da zajedno diskutujemo sa drukčijima od nas, na primer, Katolici sa Protestantima, sa ciljem da se pobedi protivnik, ili da se nauči nešto o protivniku kako bi se lakse obračunali sa njim/njom kasnije ili, u najboljem slučaju, da se pregovara sa njim/njom. Ako smo se uopšte i suočavali jedni sa drugima to je bio sukob – nekada u vidu otvorene polemike, nekada suptilnije, ali uvek sa krajnjim ciljem da se pobedi onaj drugi, jer smo bili ubeđeni da samo mi sami imamo apsolutnu istinu.

Ali dijalog *nije* debata. U dijalogu svaka strana mora saslušati drugu stranu, otvoreno i sa simpatijama da pokuša sa razume poziciju drugog što je bolje moguće. Takav stav automatski uključuje i prepostavku da u nekom trenutku možemo pronaći partnerovu poziciju toliko uverljivu da, ukoliko delujemo integritetom, bi mogli i da se promenimo, a promena može biti katkad uznemirujuća.

Naravno, ovde govorimo o posebnoj vrsti dijaloga, *među* – religijskom, *među* – ideološkom dijalogu. Da bi imali takav dijalog, nedovoljno je da partneri samo diskutuju o određenom religijsko/ideološkom predmetu, odnosno „krajnjem smislu života i kako živeti u skladu sa tim“. Radije treba da uđu u dijalog kao osobe koje se značajno identifikuju sa verskom ili ideološkom zajednicom. Na primer, ako nisam Hrišćanin ili marksista, ne

mogu učestovati kao „partner“ u Hrišćansko – marksističkom dijalogu, iako mogu da prisustvujem, postavljam pitanja radi informisanja, a možda i da dam neke korisne komentare.

Očigledno je da je međureligijski, međuideološki dijalog nova pojava pod suncem. U prošlosti ga nismo mogli ni zamisliti, a kamoli praktikovati. Kako se onda efikasno priključiti ovoj novotariji? Slede neka osnovna pravila, ili „zapovesti“, međureligijskog, međuideološkog dijaloga kojih se moramo držati ukoliko dođe do dijaloga. Ovo nisu teorijska pravila, niti zapovesti „sa neba“, već pravila do kojih smo došli teškim iskustvom.

PRVA ZAPOVEST: *Primarna svrha dijaloga jeste učenje da menjamo i unapređujemo našu percepciju i razumevanje stvarnosti, i da delamo u skladu sa tim.* Minimalno, čak i činjenica da sam naučio da moj partner u dijalogu veruje u „ovo“ pre nego u „ono“ proporcionalno menja moj stav prema njemu/njoj; a promena stava je znak značajne promene u meni samom. Ulazimo u dijalog da bi mogli da učimo, da se menjamo i napređujemo, ali **ne da teramo druge** da se menjaju, kao što se neki nadaju da urade u debatama – a ta nada je obrnuto proporcionalna frekvenciji i žestini sa kojom se ulazi u debatu. Sa druge strane, zato što **svaki partner** ulazi u dijalog sa namerom da uči i da menja samog sebe, i njegov partner će se promeniti. Tako je cilj debate mnogo efikasnije uspunjen dijalogom.

DRUGA ZAPOVEST: *Međureligijski, međuideološki dijalog mora biti projekat sa dve strane – u okviru svake verska ili ideološke zajednica ali i između njih.* Zbog toga što dijalog ima prirodu “zajedništva” i što mu je glavni cilj da svi partneri uče i menjaju sami sebe, takođe je važno da svi partneri uđu u dijalog ne samo sa svojim partnerima sa druge strane stola – Luterani sa Anglikancima, na primer – već i sa pripadnicima svoje zajednice, da sa njima dele blagodeti međureligijskog dijaloga. Samo tako će cela zajednica eventualno naučiti da uči i da se menja, krećući se ka boljem shvatanju realnosti.

TREĆA ZAPOVEST: *Svaki učesnik mora pristupiti dijalogu sa apsolutnom iskrenoću i otvorenošću.* Mora biti jasno u kom smeru se glavne i sporedne tendencije u jednoj tradiciji kreću, do koje promene će doći u budućnosti i, ako je neophodno, gde učesnici imaju poteškoće sa svojom tradicijom. Lažnim frontovima nije mesto u dijalogu.

Sa druge strane – svaki učesnik mora pretpostaviti sličnu iskrenost i otvorenost u drugim partnerima. Odsustvo otvorenosti će sprečiti da dođe do dijaloga, ali i nepostojanje partnerove iskrenosti će učiniti isto. Ukratko: bez poverenja nema dijaloga.

ČETVRTA ZAPOVEST: *U međureligijskom, međuideološkom dijalogu ne smemo upoređivati naše ideale sa partnerovom praksom,* već naše ideale sa idealima našeg partnera, našu praksu sa partnerovom praksom. Na primer, upoređivanje nekadašnje hinduističke prakse spaljivanja udovica (*suttee*) sa nekadašnjom hrišćanskom praksom spaljivanja veštica i jeretika (*auto da fe's.*)

PETA ZAPOVEST: *Svaki učesnik mora definisati samog sebe.* Samo su Jevreji, na primer, u stanju da definišu šta znači biti Jevrejin. Ostali jedino mogu spolja da opišu kako to izgleda. Štaviše, kao je dijalog dinačan medijum jer svaki učesnik uči, on će se promeniti i otuda neprekidno produbljavati, širiti, i menjati svoju sliku kao Jevrejina – ostajući u konstantnom dijalogu sa ostalim Jevrejima. Stoga je obavezno da svaki učenik u dijalogu definiše sta podrazumeva biti autentičan član njegove tradicije.

Sa druge strane – onaj koji se interpretira mora biti u stanju da prepozna sebe u interpretaciji. Ovo je zlatno pravilo međureligijske hermenautike, što je „apostol međureligijskog dijaloga“ Rajmundo Panikar (Raimundo Panikkar) često ponavljao. Zarad razumevanja, svaki učenik će prirodno pokušati da objasni samom sebi ono što on/a misli da je značenje partnerove tvrdnje; a partner mora biti u stanju da prepozna sebe u tom izrazu. Vilfred Kantvel Smit (Wilfred Cantwell Smith), zagovornik „svetske teologije“, bi dodao da izraz mora biti proverljiv od strane kritičkih posmatrača koji nisu uključeni.

ŠESTA ZAPOVEST: *Učesnici dijaloga ne smeju pristupiti dijalogu sa definitivnim pretpostavkama po pitanjima o kojima se ne slažu.* Svaki partner bi trebalo ne samo da sluša drugog partnera sa otvorenošću i simpatijama već i da pokuša da se složi sa njim koliko god je moguće a da zadrži integritet sa svojom tradicijom; mesto preko kojeg on/a ne može preći a da ne ugrozi svoj identitet je upravo i prava tačka neslaganja – koja je često drugačija od tačke neslaganja koja je bila pretpostavljena ranije.

SEDMA ZAPOVEST: *Dijalog je moguć jedino između jednakih – koji su došli da uče,* ili kako Drugi Vatikanski Koncil kaže „jednaki sa jednakima“ (*par cum pari*). Obe strane moraju pristupiti dijalogu sa ciljem da uče o drugom. U skladu sa tim, ako na primer, Muslimani vide Hinduiste kao inferiorne, ili Hinduisti vide Muslimane kao inferiorne, tu neće biti dijaloga. Ako bi došlo do pravog međureligijskog, međuideološkog dijaloga između Muslimana i Hinduista onda obe strane moraju biti spremne da uče od jedni od drugih; samo onda će biti „jednaki sa jednakima“, *par cum pari*. Ovo pravilo takođe ukazuje da ne postoji dijalog u jednom smeru. Na primer, diskusije između Jevreja i Hrišćana koje su počele u 60tim godinama prošlog veka su uglavnom bile prethodnica međureligijskom dijalogu. Razumljivo, Jevreji su prihvatili ove razmene samo da bi mogli da podučavaju Hrišćane, iako su Hrišćani uglavnom došli da uče. Ali, ako želimo da dođe do pravog dijaloga između Hrišćana i Jevreje ona i Jevreji moraju pristupiti sa željom da uče; samo tada će to biti *par cum pari*.

OSMA ZAPOVEST: *Dijalog se može desiti samo ako postoji međusobno poverenje: pristup ovim problemima će najverovatnije obezbediti zajedničko tlo za dalje uspostavljanje ljudskog poverenja.* Iako međureligijski, međuideološki dijalog mora u sebi sadržati dimenziju „zajednice“, što znači da učesnici moraju biti članovi verske ili ideološke zajednice – na primer Markista, ili Taoista – isto tako je tačno da samo *osobe* mogu biti u dijalogu. A dijalog između osoba može biti zasnovan samo na ličnom poverenju. U skladu sa tim,

mudro je ne pominjati najteže probleme na samom početku, već početi sa problemima koji će najverovatnije da obezbede neko zajedničko tlo i u skladu sa tim razviti ljudsko poverenje. Onda, postepeno, kako se ovo ljudsko poverenje produbljuje i širi, neka mučna pitanja mogu biti postavljena. Dakle, kao što se u učenju krećemo od poznatog ka nepoznatom, tako i u dijalogu krećemo od zajedničkih stvari – za koje će nam doduše biti potrebno određeno vreme da ih pronađemo, u skladu sa međusobnim ignorisanjem koje je rezultat vekovnog neprijateljstva – da bi se bavili stvarima koje su predmet neslaganja.

DEVETA ZAPOVEST: Osobe koje ulaze u međureligijski, međuideološki dijalog moraju biti u najmanju ruku kritički nastrojene kako prema sebi tako i prema svojoj verskoj ili ideološkoj tradiciji. Nedostatak kritičkog mišljenja ukazuje da tradicija kojoj ta osoba pripada ima sve tačne odgovore. Takav stav čini dijalog ne samo nevažnim, već i nemogućim, jer mi i ulazimo u dijalog da bi mogli da učimo – što je očigledno nemoguće ako naša tradicija smatra da nikada nije napravila grešku, i da poseduje sve tačne odgovore. Naravno da u međureligijskom, međuideološkom dijalogu osoba drži do svojeg integriteta i ubeđenja zasnovanih na verskom ili ideološkoj pripadnosti, ali takav integritet i ubeđenja moraju uključivati, ne isključivati, zdrav kritički stav prema samom sebi. Bez takvog stava nema dijaloga, niti integriteta.

DESETA ZAPOVEST: Svaki učesnik mora pokušati u nekom trenutku da iskusi partnerovu religiju ili ideologiju „iznutra“, jer religija ili ideologija nisu nešto što je samo u glavi, već i su duhu, srcu, u „celom biću“, jednoj osobi ili zajednici. Džon Dune (John Dunne) govori o „prelasku“ u nečiju religiju ili ideološko iskustvo i povratak nazad kao prosvetljenje, proširenje i produbljenje [Cf. John S. Dunne, *The Way of All the Earth* (New York: Macmillan, 1972)]. Zadržavanjem svog ličnog verskog integriteta moramo pronaći načine da iskusimo neke od emocionalnih i duhovnih sile koje iskazuju simboli i kulturna dobra religije našeg partnera – i onda da se vratimo nazad u svoju religiju ili ideologiju, obogaćeni i prošireni barem malim iskustvom religije ili ideologije našeg partnera.

Međureligijski, međuideološki dijalog se odigrava u četiti oblasti – „Dijalog Glave, Ruku, Srca i Svetog“ – i to: *praktičnoj* (Dijalog ruku), u kojoj učestvujemo da pomognemo čovečanstvu; *estetskoj/duhovnoj* (Dijalog srca), u kojoj želimo da iskusimo lepotu partnerove religije ili ideologije „iznutra“; *saznajnoj* (Dijalog glave), u kojoj nastojimo da pronađemo i razumemo isitinu i na kraju, *integrativnoj* (Dijalog svetog)

Međureligijski, međuideološki dijalog ima *tri glavne faze* (u daljem tekstu detaljnije opisan u *Sedam faza*). U *prvoj fazi* mi odbacujemo informacije koje imamo jedni od drugima i počinjemo da saznajemo druge kakvi oni stvarno jesu. I *drugoj fazi* počinjemo da spoznajemo vrednosti u partnerovoj tradiciji i pokušavamo da ih usvojimo u našu tradiciju. Na primer, u Budističko – Hrišćanskom dijalogu Hrišćani mogu učiti o velikom poštovanju tradicije meditacije, a Budisti mogu učiti o poštovanju proročke, društveno pravedne tradicije – obe vrednosti su tradicionalno jake, iako ne isključive, i povezane sa zajednicama drugih. Ako smo ozbiljni, uporni,

i dovoljno osetljivi u dijalogu onda možemo ući u *treću fazu*. U ovoj fazi počinjemo da istražujemo nove ideje o stvarnosti, značenju, istini, stvarima o kojima nijedan od nas nije bio svestan ranije. Dolazimo lice u lice sa ovom novo, ali za nas još uvek nepoznatom dimenzijom stvarnosti samo zbog pitanja, shvatanja i probanja nastalih u dijalogu. Možemo se onda usuditi da kažemo strpljivo vođen dijalog može postati instrument novog „otkrovenja“, daljeg otkrivanja stvarnosti – na čemu moramo raditi.

Ima nešto u vezi sa fazom jedan što je radikalno drugačije nego u fazama dva i tri. U kasnijim fazama ne dodajemo kvantitativno drugu „istinu“ ili vrednost iz partnerove tradicije. Umesto toga, mi ih prihvatamo u okviru našeg samo-razumevanja tradicije kojoj pripadamo, što će proporcionalno dovesti do tranformacije našeg samo-razumevanja. Kako će naš partner biti u sličnoj poziciji, mi ćemo biti u mogućnosti da promatramo elemente od duboke vrednosti u našoj tradiciji koje je tradicija našeg partnera u stanju da prihvati. Naravno, sve ovo mora biti odrađeno sa potpunim integritetom na obe strane, gde oba partnera ostaju autentično ispravni prema jezgru njegove/njene verske tradicije. Međutim, važno je istaći da će jezgro biti na drugačije načine prihvaćeno i iskušeno pod uticajem dijaloga; ali, ako je dijalog odrađen sa integritetom i otvorenosću, rezultat će biti da, na primer, Jevreji postanu još više autentični Jevreji i da Hrišćani budu još više autentični Hrišćani, *ne uprkos* činjenici da su Jevrejstvo i/li Hrišćantvo našli nešto od duboke vrednosti u drugoj tradiciji, *već upravo zbog toga*. Ovde nema govora o sinkretizmu, jer sinkretizam u pejorativnom značenju označava mešanje različitih elemenata iz različitih religija u neku vrstu zbrke u kojoj nema brige od integritetu uključenih religija – što nije slučaj sa pravim dijalogom.

Translated from English into Serbian by: **Marko Vekovic**

University of Belgrade, Serbia

marko.vekovic@fpn.bg.ac.rs

herrvekovic@gmail.com